

Genul epistolar în tranziție.

Correspondențe *à rebours*: Al. Mușina și Dan Petrescu

Dragoș VARGA

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

Centrul de Cercetări Filologice și Interculturale

Abstract: Found somewhere at the crossroads of autofiction, document, and essay, and eventually depending on the sender’s intent and character, correspondence has always had, more than any other form of literary genre, an apparently paradoxical literary status. Quite often, the letter is no more than a pretext for a “lecture” or “conference” on a given subject, its author making good use of the colloquialism, familiarity, and intimacy implied by this form. The present study proceeds to a comparative close reading of two of the most recent epistles of the Romanian literature; they come from two prominent personalities of the contemporary cultural life – Alexandru Mușina and Dan Petrescu, observing the subtle manner in which literality innervates the allegedly non-literary discourse the authors undertake. Both authors go to extremes, they do not avoid thorny issues, they call a spade a spade, sometimes they generate dislikes and upset their relatives, colleagues etc. Their epistles are one-way and open, published directly in two important Romanian literary journals, *Timpul* and *Vatra*; both of them try to restore, *inter alia*, an endangered literary form.

Unul dintre câștigurile pe care ieșirea din comunism le-a adus literaturii române a fost (re)descoperirea non-ficționalului și a speciilor cuprinse în sfera sa. Nu pentru că nu s-ar fi scris jurnale, memorii, corespondență literară etc. și înainte de 1989, ci pentru că cele cu adevărat relevante (din punct de vedere documentar, estetic, literar etc.) nu au fost publicate din motive lesne de înțeles. Publicarea lor, imediat după 1989, frecvența aparițiilor, crearea colecțiilor dedicate genului, demonstrează destul de clar că nevoia unor astfel de restituiri nu era deloc de neglijat, mai mult chiar, a reprezentat pentru mulți, o redescoperire a lecturii. Până în prezent, așa-numita literatură non-ficțională pare a-și fi păstrat un public fidel, după cum rezultă din titlurile pe care marile edituri le aduc în prim-plan, chiar dacă, între timp, aria tematică s-a mai diversificat, de la radiografierea perioadei comuniste, a experiențelor carcerale, la jurnalul de călătorie, descoperirea Vestului, zbatările de fiecare zi în tranziția românească, scriitorii români față-n față cu literatura europeană, cu Securitatea, cu dosarele lor și ale altora etc. etc.

Dintre toate „genurile biograficului”, formula consacrată de Eugen Simion, corespondența, literară sau non-literară, pare a fi pierdut ceva teren în fața mai privilegiatei memorii și jurnale. În anul 2009, am dedicat una dintre edițiile post-decembriste ale Colocviilor Revistei *Transilvania* corespondenței literare, ocazie cu care am realizat și un

număr tematic al *Transilvaniei*¹ la care au contribuit câțiva dintre criticii și istoricii literari reprezentativi ai tinerei generații (Paul Cernat, Bogdan Crețu, Antonio Patraș, Angelo Mitchievici, Leonte Ivanov, Cosmin Ciotloș, Șerban Axinte ș.a.). În studiul ce deschidea numărul respectiv², Paul Cernat remarca lipsa abordărilor critice cu caracter sintetic dedicate „corespondenței”, în ciuda unei relativ bogate literaturi epistolare. Criticul distinge pertinent și argumentat corespondența „publică” sau „extimă”, în formularea lui Michel Tournier, a scriitorilor, de cea intimă, scrisă fără intenția unei virtuale publicări antume, corespondența intimă, cu valoare preponderent documentară (Eminescu, Hasdeu, Duiliu Zamfirescu, E Lovinescu, G. Călinescu, Noica, Eliade, Cioran, Max Blecher etc.), de corespondența intimă cu grad ridicat de expresivitate literară (M. Kogălniceanu, Alecsandri, Odobescu, I.L. Caragiale, Mateiu Caragiale, I.D. Sîrbu etc.), analizând mai apoi, nuanțat avatarurile corespondenței publice din secolul XIX până în contemporaneitate, explorând nu doar „tehnicile epistolare diverse și sofisticate de surprindere a intimității personajelor” din modernitatea narativă românească până la experiențele epistolare „cerchiste”, „optzeciste” sau „păltinișene”. Inevitabil, autorul subliniază și inadecvarea „epistolarului” de tip tradițional în condițiile „instantaneizării” comunicaționale oferite de mediile electronice, deși nici acestea nu au tăiat apetitul epistolier al scriitorilor, deschizând drumul corespondenței la vedere, a scrisorilor deschise, cum se întâmplă în câteva din epistolarele cele mai cunoscute ale tranziției românești: scrisorile lui Dan Petrescu către cei doi Liviu (Antonesei și Cangeapol), publicate în *Timpul*, scrisorile lui Al. Mușina către Al. Cistelecan și Virgil Podoabă, publicate direct în *Vatra*, sau scrisorile lui Gabriel Liiceanu către fiul său, publicate direct în volum. O abordare comparativă a volumelor de corespondență ale lui Mușina și Liiceanu am întreprins în urmă cu ceva timp într-un studiu³ publicat în numărul deja amintit din *Transilvania*, incitat oarecum de „coincidențele” biografice care au generat aceste epistolare și, până la un punct, de cele tematice: doi scriitori reprezentând două „școli”, cea optzecistă, respectiv cea „păltinișană”, amândoi proprietari de editură, scriindu-și epistolele în momente delicate ale existenței, unul de pe patul sanatoriului de la Olănești, celălalt în convalescență după o operație pe cord în SUA etc. E adevărat că Al. Mușina nu-l prea cruță, în epistolarul său, pe Gabriel Liiceanu, pare și acesta un rol asumat și consumat până la capăt, tripleta de aur Liiceanu-Pleșu-Patapievici fiind un leit-motiv al aproape fiecărei scrisori.

¹ *Transilvania*, nr. 10 / 2009.

² Paul Cernat, *Corespondență intimă, corespondență publică: o propunere*, în *Transilvania*, nr. 10 / 2009, p. 1-4.

³ Dragoș Varga, *Poetul neo-antropocentrist, filosoful egocentrist și epistolarele*, în *Transilvania*, nr. 10 / 2009, p. 89-93.

Paginile respective sunt însă savuroase, autorul părând a-și construi mult mai bine „gândemele” în jurul lor.

În debutul studiului citat mai sus, trasăm câteva linii teoretice ale corespondenței literare pe care, în parte, le reiau întrucât susțin demersul interpretativ al prezentării de față. Situată undeva la intersecția dintre auto-ficțiune, document, eseu și, în funcție de „expeditor”, orice altă formă de manifestare literară, corespondența are marele dar de a împăca în mod fericit apetitul literar-estetic al cititorului cu interesul, mereu crescând, pentru aflarea detaliilor mai banale, mai picante ale biografiilor „vedetelor”. Mai mult, atragerea potențialilor cititori (cât mai mulți, pe cât posibil) în această colocvialitate confortabilă pentru orice autor reprezintă calea cea mai sigură pentru a trasa contururile unor „naratori”, firește, ideali, pe gustul oricărui epistolier care se respectă. Și, cum necesitățile de comunicare și de transmitere de informații sau chiar de idei pot fi ușor acoperite în prezent printr-un simplu *send*, de pe claviatura ordinatorului, corespondența, mai ales când e cuprinsă între copertile unei cărți, nu poate fi decât literară. În fond, dacă e scrisă de „scriitori” de profesie, e musai să fie literară, de unde rezultă și premisele „ficționalității” ei, deci anularea autenticității documentare. Numai că nu despre o anulare propriu-zisă e vorba, căci pentru marele public genul epistolar contează în primul rând prin afirmarea acestei autenticități, prin veridicitatea celor cuprinse într-o scrisoare sau măcar prin iluzia unei spontaneități.

Firește că, mizând pe aceste atuuri, corespondența devine atractivă și pentru transmiterea unor informații mai puțin mundane, teorii de tot felul, concepții filosofice, programe, proiecte etc. De la Seneca la Mario Vargas Llosa cu ale sale *Scrisori către un tânăr romancier*, corespondența a însemnat, în primul rând, pretextul unor „conferințe” pe diferite teme, exploatând tocmai familiaritatea și colocvialitatea pe care genul ca atare le presupune. Tânărul romancier al lui Llosa, născut și el pe modelul „tânărului poet” al lui Rainer Maria Rilke, e un destinatar îndeajuns de vag conturat pentru a fi un exponent al marelui public, la fel cum se întâmplă, în nenumărate momente, și cu Louise Colet, cititoarea privilegiată a vastelor expuneri flaubertiene pe marginea artei romanului. Tot așteptând declarațiile sale de iubire, interlocutoarea se vede nevoită să digere lungi digresiuni teoretice, Livius Ciocârlie observând pertinent că pe autorul *Educației sentimentale* mai degrabă îl încurca insistența ei de a aduce iubirea în primul plan și atunci, „ca un vulpoi care ar da vina pe găini, Flaubert încearcă să-și motiveze rezerva prin teama de a suferi prea mult când Louise nu-l va mai iubi”⁴, pentru a putea continua, bineînțeles, șirul digresiunilor sale. E mult

⁴ Livius Ciocârlie, *Mari corespondențe*, Cartea Românească, București, 1981, p. 62;

mai comodă așadar varianta unei corespondențe la o singură mână, în care interlocutorul, chiar și atunci când are o identitate, rămâne o prezență mută, un soi de ascultător profesionist, cititor ideal și neintruziv, un soi de „psiholog” capabil a asculta fără să clipească mini-conferințele epistolerului. Exemplele de „romane epistolare”, născute firesc, nescrâșnit, ca un impuls al schimbului de idei la distanță, între personalități de calibru aproximativ egal (Goethe-Schiller, Lawrence Durrell – Henry Miller, Ion Negoïtescu – Radu Stanca) sunt mai aproape de specificul și esența unei „corespondențe”, în caz contrar, scrisorile căpătând alura unor memorii (precum în epistolarul lui Gabriel Liiceanu către fiul său) sau a unor prelegeri (precum în cele ale lui Rilke sau Mario Vargas Llosa).

În forma ei literară, corespondența ar fi, după George Călinescu, un semn al clasicității: „Clasicul e un academic care se plimbă cu câțiva prieteni de conformația sa spirituală printre evenimente și le contemplă cu ‘indiferența’ de care am pomenit, căutând a le raporta pe loc la universal. Clasicul e un sociabil (însă distant) cu oameni la fel de capabili de a se abstrage și forma lui de sociabilitate găsește expresie în dialog. [...] Când conversația nu putea fi realizată în salon ea se transformă în corespondență. Înțeleg o corespondență care, pornind de la contingente, se ocupă în fond cu schimbul de idei generale”⁵. Rezumând, trei ar fi caracteristicile unei astfel de corespondențe: ea este o variantă la distanță a conversației de salon, e realizată între personalități de valoare egală și presupune subiecte de o anumită profunzime, care să depășească zona meschinărilor de zi cu zi. E destul de greu de crezut că o astfel de înălțime a ideilor, desprinsă de mundan, poate fi susținută pe tot parcursul unui roman epistolar, dar, în spiritul clasicismului, epistolierii știu întotdeauna să-și disimuleze reacțiile, propulsând totul în zona general-universalului: văicărelile sentimentale ale lui Ion Negoïtescu devin analize percutante pe tema mării și adevăratei iubiri, Radu Stanca le traduce pe ale sale în subiecte literare, disecate mai apoi și supuse criticii prietenului său, episoadele erotice ale lui Miller sunt și ele pretexte pentru a deschide dezbateri estetice și literare etc.

În lipsa unui locutor pe măsură, corespondența, chiar și a celor mai iscusiți scriitori, pare a-și pierde virtuțile literare, fiind doar un simplu instrument informativ: „Privită în perspectiva definiției jakobsoniene, dintre toate scrierile înzestrate cu unele particularități ale literaturii – printre care implicarea expresivă a autorului și orientarea spre un destinatar – corespondența pare a fi cea mai puțin literară, întrucât exclude funcția poetică(...). Abia scoasă din contextul ei firesc, scrisoarea devine literatură dacă îi permite cititorului să imagineze, cu incertitudine, un alt context. O anumită gratuitate, deci, este necesară pentru ca

⁵ George Călinescu, *Sensul clasicismului*, în *Principii de estetică*, EPL, București, 1968, p. 361-362;

transformarea să se petreacă; numai gratuitatea permite, fals paradox – ca încărcătura existențială a scrisorii să fie măsurată estetic de cititor.”⁶ Negoïtescu, în scrisorile către tatăl său, dezvoltând pe pagini multe, preferințele sale culinare, nu mai seamănă cu personajul euphorionist, plin de visuri și de proiecte, din epistolarul nego-stancian. Balzac, scriindu-i surorii sale, Laure, despre dorințele sale de mărire și înavuțire, prins mereu între tranzacții bănești de tot felul, care mai de care mai ademenitoare, coboară din Parnasul creației în lumea predilectă a romanelor și a personajelor sale, interesând, nu numai pe biograful avid de detalii terestre, dar și pe consumatorul de romane. Saltul spre “literaritate” e realizat așadar și prin calitatea și natura subiectelor, dar și a “personajului”-autor, creat din cuvinte: „Tocmai pentru că obligă la mișcarea repetată între viață și text, lectura corespondențelor poate contribui – în răspăr cu unele tendințe ale veacului – la salutara ieșire a literaturii din solipsism”⁷. Întoarcerea autorului, redescoperirea lui în substanța, firește, literară, a speciilor de frontieră, fie jurnal, fie epistolar sau memorii, presupune, în ultimă instanță, transformarea lui în personaj, cu toate consecințele ce decurg de aici: o anume artificialitate a sa, suspiciunea inautenticității, a pozei. Dacă am lua de bun disprețul lui Flaubert față de confesiuni (și de ce nu ar fi așa, ca un câștig pentru literatură?), singurele permise ar trebui să fie cele excesive, exorbitante, îngroșând laturile negative sau pozitive ale unui individ.

Epistolarele literare românești asupra cărora mă voi opri în continuare sunt semnificative în privința acestei lecții însușite a „disimulării”, în sensul exacerbarii, auctoriale, reprezentând, de asemenea, și o asumare totală a genului: cele două volume din *Scrisorile de la Olănești* ale lui Alexandru Mușina (*Scrisorile unui fazan*, respectiv *Scrisorile unui geniu balnear*) și *Scrisori către Liviu* de Dan Petrescu. Amândouă sunt epistolare cu un singur sens. Dan Petrescu își asumă demersul epistolar la vedere, în *Timpul*, adresându-le lui Liviu Antonesei și Liviu Cangeopol, declarându-și din start și intențiile recuperatoare, de restaurare ale unei specii pe cale de dispariție: „Într-o bună zi mi-am dat seama că riscăm să pierdem scrisoarea literară ca specie, și asta tocmai într-o vreme când, prin libertatea de expresie pe care o îngăduie, ea ar fi trebuit să participe din plin la asediul ficțiunii, alături de jurnale, memorii și alte forme de mărturie directă”⁸. La fel, într-o scrisoare din 1997, adresată lui Liviu Cangeopol, oferă un succint fragment autointerpretativ privind intențiile scrisorilor sale, precum și situarea asumată în contra curentului: „De ce, m-am întrebat eu într-o bună zi – nu se mai practică oare ca specie literară distinctă, scrisoarea? Să fie numai din pricina

⁶ Livius Ciocârlie, *op. cit.*, p. 7-8;

⁷ *Ibidem*, p. 17;

⁸ Dan Petrescu, *Scrisori către Liviu*. 1994-2004, Editura Paralela 45, Pitești, 2004, p. 5.

comunicațiilor rapide din ziua de astăzi care aruncă în desuetitudine corespondența clasică în favoarea unor schimburi minimale de mesaje? Să fie din cauză că „satul planetar” prevestit de McLuhan ne dă sentimentul că, oriunde am fi, suntem de fapt mult prea aproape unii de astăzi ca să mai facem efortul de a ne scrie? Sau, printr-un efect pervers al mării puneri la un loc, ne-am atomizat și izolat unii de alții până la totala mefiență față de orice fel de comunicare?”⁹. În pauzele terapeutice, Mușina le scrie prietenilor săi Virgil Podoabă și Al. Cistelean, dar nu oricum, ci direct în revista „Vatra”, la vedere, mărturisind nu o dată intenția de a le aduna într-o carte. În sensul „clasicismului” dat de G. Călinescu, „neo-antropocentristul” Al. Mușina dezvăluie premisele acestui epistolar: „Deci: lipsa naște literatură!? Într-o lume a lui „*în loc de*”, scrisorile de față sunt niște palide substitute, clone, mutanți ai convorbirilor noastre *autentice*. (...) Corespondăm unul cu altul nu, așa, gratuit, de-un pamplezir, ci pentru ca textul să ajungă într-o revistă, într-o carte.”¹⁰ În epistolarul din 2006, *Scrisorile unui fazan*, Al. Mușina recunoaște, în plus, și precedentul creat în revuistica românească de Dan Petrescu cu epistolarul său publicat direct în paginile *Timpului* ieșean: „În timp ce mă spălam pe dinți, mi-a venit ideea: singurul mod de-a avea o rubrică-n *Vatra* (ceea ce-mi doresc foarte mult) e să publici scrisorile... către tine (și Virgil, eventual). Precedente există – la noi, recent Dan Petrescu. Sunt prea afectuos (afectiv?) pentru a scrie realmente interesant dacă nu mă adresez cuiva anume. Altminteri, mai ales de când sunt profesor univ., risc să fiu scortșos, apodictic etc. Cam toate textele mele au fost scrise cu un „adrisant” în minte; cred că și mai bune vor fi cele cu unul concret, nu unul „generic”, vag, cum a fost până acum”¹¹. Atât Mușina, cât și Dan Petrescu, s-ar dori cât mai colocviali, evitând atitudinile moralizatoare sau lecțiile *ex cathedra*, încercând, pe cât posibil să se autocenzureze: „Mai nou, chiar când sar peste cal, în epistolele către voi, am senzația că o fac demonstrativ, întru învățare, paideumatic (...). Bref: că dau lecții. Or numai asta nu vreau să devină epistolele-mi: lecții. Avem destui guru culturali, tătuci, filosofi, ingineri ai sufletului omenesc, destui șefi de clanuri intelectuale, destui genialoizi în acțiune”¹². De partea cealaltă, Dan Petrescu e și el conștient de tonul vehement demistificator al epistolelor sale care, recunoaște autorul, „pot trece drept “raderi”, dar numai printr-o neînțelegere (...). Spre deosebire de “victimele” mele, nu vreau să amuțesc pe nimeni: colecționez cu plăcere aberații intelectuale ori din alt gen conex și nimic nu mă distrează mai mult decât existența lor neîntreruptă, garanție, în fond a dinamicii culturale (...). Și-apoi, cine ar strânge de gât niște

⁹ Ibidem, p. 45.

¹⁰ Alexandru Mușina, *Scrisorile unui geniu balnear*, Editura AULA, Brașov, 2007, p.27.

¹¹ Idem, *Scrisorile unui fazan*, Editura Cartier, Chișinău, 2006, p.32.

¹² Idem, *Scrisorile unui geniu balnear.*, p.177.

clovni, fie ei “boieri”, fie “oieri ai minții”, pentru coregrafia lor poticnită? Să ne bucurăm mai curând de spectacol...”¹³.

La apariția „scrisorilor către Liviu”, reacțiile au fost evident împărțite, fiindu-i apreciate spiritul pamfletar, culoarea lingvistică și stilistică, verva polemic, ironia și, de cele mai multe ori, subliniindu-se „enervarea” pe care o provoacă. Acesta este, de altfel, și titlul unei cronici a lui Paul Cernat, *De ce enervează Dan Petrescu*, care rezumă în câteva fraze motivele, în fond, atuurile volumului epistolar: „Pentru că vestejește alibiurile fals eroice și păcatele inteligenței noastre "rezistente prin cultură"; pentru că, în loc să se ocupe doar de "băieții răi", îi deconstruiește pe "cei buni"; pentru că denunță ascunderea sub preș a colaboraționismelor totalitare; pentru că demitizează cu vervă cărti-cult și figuri în fața cărora e recomandabil să te prosternezi admirativ; pentru că dezvăluie aspecte compromițătoare; pentru că spune public lucruri pe care alții le vorbesc prudent pe la colțuri; pentru că nu are ambiții de putere culturală; pentru că e un spirit neaservit, un intelectual ironist, antiautoritar, laic și liberal, care a protestat atunci când "înțelepții" tribului nu voiau să-și riște pozițiile instituționale”. Nici nu putea fi altfel câtă vreme „țintele” sale sunt personalități de prim plan ale vieții literare și publice din România, precum Pleșu, Liiceanu, Breban, Solomon Marcus, Monica Lovinescu, Nicolae Manolescu, Buzura, Doinaș, Cătălin Țârlea, Horia-Roman Patapievici, Emil Hurezeanu, Dumitru Țepeneag etc., pe care, după cum plastic formulează Luca Pițu, „îi rescrie după puteri, după a lor prealabilă analiză spectrală, prezentul jucaus + deocheat reținându-l tot atât de intens cât apropiatul trecut ori iminenta integrărilor în varii structure planetare”¹⁴. Iar reacțiile, evident nu au întârziat nici ele se apară. Extrase din aceste reacții, aparținând lui Nicolae Manolescu, Dan Petrescu le va posta, ironic, și, de ce nu? publicitar, pe coperta a patra a volumului: „...oare de ce nu scrie dl. Dan Petrescu literatură? Scrisorile d-sale au un caracter fictive absolut convingător.” (*România literară*, nr. 8 / 2003); „Nu mai acord de mult nici o atenție elucubrațiilor epistolare ale d-lui Dan Petrescu, în ciuda faptului că îi țin loc de operă literară” (*România literară*, nr. 19 / 2004).

Cele două epistolare traduc, în fond, aceeași dorință de a atrage privirile, afișând fiecare propria poză. Excesiv în negările sale, autodefinit drept Gică-Contra, asumându-și până la capăt „tezele”, contestările, dar și aprecierile, demisia din generația 80, din ASPRO, ruptura cu diverși colaboratori, practicând ca sport extrem ceea ce el numește „a spune ce gândești”, Al. Mușina amintește, la un moment dat, un vers al lui Traian T. Coșovei: „Hei, fraților, uitați-vă și la mine!” care pare, măcar declarativ, a-i ghida demersul. Afirmă,

¹³ Dan Petrescu, *op. cit.*, p. 6.

¹⁴ Luca Pițu, *Revine, maiestuos, genul misivelor literare*, în *Argeș*, nr. 2, februarie, 2006.

disimulant, speranța de a fi recunoscut pe stradă drept „ăla care-a scris *Scrisorile de la Olănești*”, dar e conștient și convins că „toate scrisorile mele nu fac cât 10 pagini din Dumas, nu zic un sonet de-al lui Petrarca. Pălăvrăgeala mea scripturală, ceva mai simpatică, cu referințe mai diverse, nu-i decât încă o voce în zgomotul jurnalistic generalizat, în bavardajul universal al lumii postmoderne”.¹⁵ Din *Budila Express*, Occidentul nu pare chiar așa de atractiv, nici recunoașterea internațională: „Mie, care – în orice ocazie – mustesc de patriotism. Căruia nu-i place să călătorească în străinătate (prea mare stresul!). Mie, care la Paris, stam închis în hotel și și citeam romane polițiste (...). Mie, care – în 1990, la München – am pierdut / câștigat o după-amiază întreagă ca să găsesc și să cumpăr un televizor color bun și relativ ieftin pentru copiii mei. Mie, care, la Viena, în 1991, am umblat – o zi din trei – să găsesc un televizor color second-hand pe care să-l aduc în țară și, vânzându-l, să-mi zugrăvesc apartamentul”¹⁶.

Continuând pe această linie comparatistă, se observă un anume paralelism tematic, paralelism ce nu rezidă în orizonturile sau preocupările comune ale celor doi, cât în intuirea unor linii tematice de forță ce se pretează epistolarelor de succes. Al Mușina este excesiv, dar nu exhibiționist. Nu evită subiectele spinoase, spune lucrurilor pe nume, iscă antipatii, uneori își supără apropiații pe care nu ezită să-i amintească și să-i supună exegezei proprii în scrisori. E conștient că publicarea scrisorilor ar reprezenta un fel de „futai în vitrină”, ca în bordelurile / show-urile erotice din Amsterdam. De unde și puterea lor de atracție, fascinația exercitată asupra cititorilor. Autorul *Hinterlandului* pune sub lupă întreaga generație căreia îi aparține, îi arată atuurile, dar și limitele, își explică fără nuanțe, tranșant, poziția față de USSR, ASPRO, față de securitate, lustrație, tânăra generație de scriitori, având un subiect predilect în Gabriel Liiceanu și cei care formează brandul „Școlii de la Păltiniș”. Își colorează analizele cu argourile potrivite, neocolind lexicul mai buruienos, când situația o cere, face apel la memoria colectivă și la folclorul bancurilor pentru a-și întări demonstrațiile și, mereu egal cu sine, are capacitatea, chiar și din condiția de „geniu balnear”, de a-și exploata, autoironic, ipostaza de Gică-Contra. E, bineînțeles, un narcisist, dar unul bine temperat, trăindu-și și dezvoltându-și cu voluptate și luciditate „cârcotelile”, un „machoist” când vine vorba de femei, exceptând figura maternă. Discursul său este direcționat, chiar și așa ludic, înspre om și „ale oamenilor” (nu degeaba a teoretizat poetul „noul antropocentrism”), intuind, perfect, culmea ironiei, adevăratul sentiment românesc al ființei.

¹⁵ Al. Mușina, *Scrisorile unui geniu balnear*, p.147.

¹⁶ *Ibidem*, p.16.

De partea cealaltă, Dan Petrescu vizează, în bună măsură cam aceleași direcții. Cutume vechi și noi ale scriitorilor români din breasla scriitoricească, ale culturnicilor noștri, „bârfe mustoase” din capitală, la fel, ca și în cazul lui Mușina, tribulațiile editoriale, prilejuind contactul cu felurite tipuri umane, fragmente de „filosofie din budoar”, devoalări și luări de poziție față de colaboratorii Securității, demolând monumente ale mediilor cultural-artistice românești, de la Geta Dimisianu, Monica Lovinescu până la Lucian Pintilie, rămânând, cum însuși se autocaracterizează, același „inoxidabil umplutor de lacune mediatice”. În multe cazuri, în „raderile” lui Dan Petrescu, persistă sentimentul unor dispute revanșarde, rău-voitoare, deși stilistic pline de umor, de ironie iscusit plasată. Față de acestea, contrele și „răutățile” lui Al. Mușina sunt mai degrabă benigne, având un scop, în esență, sanitar și, simultan, o asumare literar-eseistică. Finalmente, epistolarele mușiniene sunt parte integrantă a unei opere extrem de unitare sub raportul căutărilor literare ale scriitorului, de la excelentele sale volume de poezie, de la inteligentele articole programatice din anii 80 și cărțile teoretice de mai târziu, până la ingeniosul roman *Nepotul lui Dracula*.

Exercițiul acesta comparatist are însă o concluzie mult mai puțin extremă: avem a face, fără doar și poate, cu două reușite ale genului epistolar, iar valorizarea lor trebuie făcută pornind, în primul rând, de la criteriul literarității, surprinzând personajul din epistole și tipurile sociale și culturale creionate, fiind, concomitent și discursuri educative, electiv, dar și discursuri ale unei colocvialități empatice și acaparante.

Bibliografie:

- CĂLINESCU, G.: *Principii de estetică*. București: EPL, 1968.
- CERNAT, Paul: „Corespondență intimă, corespondență publică: o propunere”. In: *Transilvania*, 2009, nr. 10, p. 1-4.
- CIOCÂRLIE, Livius: *Mari corespondențe*. București: Cartea Românească, 1981.
- MUȘINA, Alexandru: *Scrisorile unui geniu balnear*. Brașov: Editura AULA, 2007.
- MUȘINA, Alexandru: *Scrisorile unui fazan*. Chișinău: Editura Cartier, 2006.
- PETRESCU, Dan: *Scrisori către Liviu (1994 -2004)*. Pitești: Editura Paralela 45, 2004.
- PIȚU, Luca: „Revine, maiestuos, genul misivelor literare”. In: *Argeș*, 2006, nr. 2, februarie.
- SIMION, Eugen: *Genurile biograficului*. București: Editura Univers Enciclopedic, 2002.
- VANCU, Radu: „Alexandru Mușina. Epistolele moralistului”. In: *Transilvania*, 2009, nr. 10, p. 93-96.
- VARGA, Dragoș: „Poetul neo-antropocentrist, filosoful egocentrist și epistolarele”. In: *Transilvania*, 2009, nr. 10, p. 89-92.

Acknowledgement: *This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research, CNCS – UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2012-3-0411/ Lucrarea de față a fost realizată în cadrul unui proiect finanțat de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din România (CNCS-UEFISCDI), cod PN-II-RU-TE-2012-3-0411.*